
Recenze

James A. Harris: *Hume: An Intellectual Biography*¹

Cambridge, Cambridge University Press 2015. 663 s.

Filosofické dílo Davida Huma nikdy nebylo zcela zapomenuto. Vzhledem k originalitě myšlení tohoto významného skotského osvícence však dochází k jeho docenění až v posledních letech. Roku 1974 byla za účelem povzbuzení bádání založena *The Hume Society*, která shromažďuje učence z desítek zemí. Mezi nejpodstatnější činnosti této společnosti patří organizace konferencí a publikování časopisu *Hume Studies*. Významný posun v humovském bádání představují také kritická vydání primárních textů v *The Clarendon Edition of the Works of David Hume*. V důsledku všech těchto aktivit se rozšířil zájem o dílo skotského osvícence a povědomí o tématech, metodologii a interpretaci Humova myšlení. V roce 2015 vyšly další významné humovské monografie – Don Garrett: *Hume*² a James A. Harris: *Hume: An Intellectual Biography*.³

V českém prostředí byla Humova filosofie známá již v devatenáctém století. Kromě několika málo zmínek u předchozích myslitelů se jí však soustavně věnoval až T. G. Masaryk, mezi světovými válkami pak J. Tvrdý a F. Pelikán, do roku 1989 vyšlo několik překladů.⁴ Po sametové revoluci se zájem o Humovo myšlení v české filosofii opět obnovil, o čemž svědčí několik článků,⁵ nové překlady⁶ a monografie.⁷ V roce 2015 poprvé vyšel překlad 1. knihy Humova *Pojednání o lidské přirozenosti*.⁸

1 Text vznikl v rámci projektu č. IGA_FF_2015_023: Interpretační potíže ve filozofii Davida Huma (Studentská grantová soutěž Univerzity Palackého).

2 Garrett, D., *Hume*. London, Routledge 2015.

3 Harris, J. A., *Hume: An Intellectual Biography*. Cambridge, Cambridge University Press 2015.

4 Moural, J., *The Reception of Hume in Czech Thought*. In: Jones, P. (ed.), *The Reception of David Hume in Europe*. London–New York, Bloomsbury Academic 2013, s. 270–279.

5 Hill, J., *Humův naturalismus ve „Zkoumání lidského rozumu“*. *Filosofický časopis*, 47, 1999, č. 4, s. 545–559; Parusniková, Z., *Je „zdravý rozum“ zdravý – a je to rozum?* *Filosofický časopis*, 56, 2008, č. 2, s. 199–223; Novotný, Z., *David Hume známý a neznámý*. *Filosofický časopis*, 51, 2003, č. 6, s. 959–967; týž, *Teorie idejí Davida Huma*. *Filosofický časopis*, 56, 2008, č. 2, s. 185–198; týž, *David Hume a jeho pojetí prostoru a času*. *Filosofický časopis*, 59, 2011, č. 4, s. 533–546; Dadejčík, O., *David Hume a problém vzniku moderní estetiky*. *Aluze*, 2002, č. 2, s. 73–81.

6 Hume, D., *Dialogy o přirozeném náboženství*. Přel. T. Marvan. Praha, Dybbuk 2013; Hume, D., *Zkoumání o lidském rozumu*. Přel. J. Moural. Praha, Svoboda 1996.

7 Novotný, Z., *David Hume a jeho teorie vědění*. Olomouc, Votobia 1999.

8 Hume, D., *Pojednání o lidské přirozenosti. Kniha 1. Rozum*. Přel. H. Janoušek. Praha, Togga 2015.

Harrisova dlouho očekávaná kniha, jež je předmětem této recenze, je důležitým příspěvkem k humovskému bádání. Nepochybně se jedná o velice kvalitní a informacemi nabitou publikaci, jejímuž vydání předcházelo několik let výzkumu. Harrisova monografie je první a na dlouhou dobu pravděpodobně také jedinou intelektuální biografií Davida Huma, a tudíž by neměla být opomíjena. Neznamená to však, že by se předchozí interpreti Humovým životem a dobovým kontextem nezabývali. První obsírnější biografii, jež je založena na dopisech prokládaných Humovým stručným životopisem, sepsal na počátku devatenáctého století Thomas Edward Ritchie. Ritchie ke svému spisu připojil také několik Humových esejí, které tehdy nebyly zařazeny do souborného vydání díla skotského učenca Na dokreslení Humem vynechaných incidentů použil jeho soukromou korespondenci. Hume se totiž ve svém vlastním životopise, *Můj život* (*My Own Life*), jenž bývá považován také za jakousi jeho filosofickou závěť, například nevyjádřil ke svým sporům s církví nebo s Rousseauem.⁹ Ritchie nepovažoval Humovy metafyzické, morální a politické myšlenky za nijak hodnotné. Jedinou oblastí, kde Hume podle Ritchieho dosáhl nějakých cenných poznatků, byla historie.¹⁰ Během několika dalších desetiletí Humovu životu věnovalo mnoho autorů medailonky či krátké stati nebo kapitoly. Rozsáhlejším úvodem věnovaným Humově filosofii opatřil svou monografií J. Y. T. Greig,¹¹ který však vynechal pasáže z osobního života nesouvisející s autorovým myšlenkovým vývojem. Ani jednu z těchto publikací však nelze považovat za intelektuální biografii srovnatelnou se zde recenzovaným dílem.

Za první ucelený životopis lze považovat až v padesátých letech minulého století vydaný *The Life of David Hume* (1954).¹² Jeho autor, E. C. Mossner, popsal celou životní dráhu tohoto významného skotského osvícence. Nevynechal žádné období, včetně Humova dětství a let, kdy nepsal nové spisy. Harrisova nová monografie by nicméně – dle jeho vlastních slov z „Úvodu“, který práci předeslal – neměla být chápána jako snaha o překonání Mossnerovy práce, ale spíše jako její doplnění. Harris se totiž soustředí výhradně na Humův intelektuální vývoj a na zasazení jeho děl do historických souvislostí a debat. Některá období, jež jsou podstatná spíše pro Humův osobnostní rozvoj, zcela vynechává. Čtenáře, kteří se zajímají o Humův vztah ke komtese de Boufflers nebo o jeho nevydařené přátelství s Rousseauem, Harris odkazuje právě na Mossnera.¹³

9 Viz toto číslo Filosofického časopisu: Hume, D., *Můj život*, s. 175–182; a Janoušek, H., *Příběh Humova příběhu*, s. 183–197. Pozn. red.

10 Ritchie, T. E., *An Account of the Life and Writings of David Hume*. London, T. Cadell & W. Davies 1807, s. v–vi.

11 Greig, J. Y. T., *David Hume*. London, Jonathan Cape 1931.

12 Srov. Mossner, E. C., *The Life of David Hume*. 2nd Edition. Oxford–New York, Clarendon Press–Oxford University Press 1980.

13 Harris, J. A., *Hume: An Intellectual Biography*, c.d., s. viii–ix.

Harris se však ve svém vymezení vůči Mossnerovi dopouští nepřesnosti ve výkladu. Mossner se sice více soustředil na popis Humova života, ovšem nečinil tak bez zasazení jeho díla do dobového kontextu. V předmluvě k prvnímu vydání z roku 1954 Mossner jasně napsal, že není možné napsat životopis jakéhokoli vzdělance bez přihlídnutí k jeho myšlenkovému odkazu. V předmluvě k vydání z roku 1980 pak již zcela explicitně formuloval svou snahu o napsání Humovy intelektuální biografie.¹⁴ Od druhého vydání Mossnerovy monografie nicméně uplynulo už několik desítek let, a Harrisova práce je tak nepochybně aktuálnější. Harris zohlednil nové poznatky a opravil také některé chyby, jež se objevily v Mossnerově biografii – zejména v dataci.¹⁵ V Harrisově monografii navíc zřetelně vyvstává koherentní struktura, jež v Mossnerově práci – zřejmě kvůli jeho snaze o zachycení všech období Humova života – absentuje.

Harris se téměř výhradně soustřeďuje na Humova vydaná díla, jimž se snaží věnovat stejnou pozornost, bez ohledu na jejich důležitost v současném bádání. V osmi kapitolách zajímavě popisuje inspirační zdroje a okolnosti vzniku všech Humových spisů. Stranou ponechává korespondenci – podle Harrise totiž většina z téměř osmi set dochovaných dopisů vrhá jen malé světlo na původ a kultivování Humových myšlenek. Třetina dopisů navíc pochází z období mezi lety 1762–1776, kdy Hume nenapsal žádné nové dílo. Hume po sobě nezanechal žádný deník, navíc nikdy ani neučil na univerzitě, takže po něm nezůstaly ani zápisky studentů.¹⁶ Cenou, kterou Harris za svůj striktně formulovaný záměr platí, je však vynechání mnoha témat z Humova života. Dá se víceméně souhlasit s tím, že Humovy milostné aféry neměly prokazatelný vliv na jeho spisy. Méně však již s Harrisovým vynecháním takových témat, jakými byly Humovo přátelství a spolupráce s Adamem Smithem, komplikovaný vztah s Jeanem-Jacquesem Rousseauem či cesty po kontinentální Evropě. Vezmeme-li v potaz Harrisovu interpretaci Huma jako intelektuála vyjadřujícího se k soudobým tématům, pak je obzvlášť zářející jeho ignorování Humovy práce ve státních službách.

Hlavním záměrem Harrisovy biografie je překonání chybných interpretací Humova celkového filosofického programu. Téměř všechny podle Harrise primárně vycházejí z nepochopení Humova díla většinou jeho současníků. Již od konce 18. století byl totiž Hume považován za skeptika. Humova základní empirická východiska byla považována za zásadně chybná a jeho pojetí principu užitečnosti dokonce za natolik nebezpečné, že by mohlo sloužit k vyvození zcela perverzních závěrů. Podle těchto interpretací v oblasti filosofie Hume nedokázal vůbec nic a jeho jediným zajímavým přínosem byla *The History of England*. Například Ritchie byl ochoten v oblasti filosofie připsat Humovi zásluhu pouze v tom, že si díky jeho

14 Mossner, E. C., *The Life of David Hume*, c.d., s. 7.

15 Harris, J. A., *Hume: An Intellectual Biography*, c.d., např. s. 58, 76, 146.

16 Tamtéž, s. vii–viii.

chybným premisám a závěrům můžeme uvědomit nesmyslnost skeptických myšlenek. Ritchie tak pokračoval v interpretaci započaté svým učitelem a Humovým současníkem Thomasem Reidem.¹⁷

Podobnou charakteristiku nalezneme v díle Dugalda Stewarta, který Huma interpretoval jako radikálního skeptika. Podle Stewarta Hume dobře pochopil, že se musíme vždy pokoušet o poznání co nejjednodušších příčin. Při poznávání světa jsme však odkázáni pouze na smyslové vnímání. I tak na první pohled samozřejmé věci, jako je každodenní východ slunce, pozorujeme pouze jako souslednost jevů v čase. Všechno naše poznání je tak pouze pravděpodobnostní a musíme být vždy ochotni je revidovat. Stewart – v návaznosti na Reida – uznává Humovu zásluhu při pochopení nemožnosti dokázat ze zkušenosti zcela jistou pravdivost pozorovaných jevů. Za slabinu Humovy epistemologie však považuje jeho nepochopení evidentnosti některých jevů bez nutnosti odkazování se ke zkušenosti. Hume podle jeho názoru představuje jen okamžik krize myšlení a převahy radikálního skepticismu, která byla překonána Thomasem Reidem a Immanuelem Kantem.¹⁸ David Hume měl – dle Stewartovy i dalších interpretací – upadnout v zapomnění jako slepá větve filosofie. Snad i proto se jeho filosofickým dílem téměř nikdo až do konce devatenáctého století obšírněji nezabýval.

Po renesanci humovského bádání na konci devatenáctého století byla skeptická interpretace Humova díla až na pár výjimek opuštěna. V rámci obnoveného zájmu o jeho myšlenky se objevily dvě nové linie v interpretaci Humova celkového filosofického programu. Podle Harrise jde ale o chybné přístupy, které dodnes nebyly překonány a jsou zdrojem nepochopení Humovy filosofie. Podle prvního z nich Hume dokončil svou práci už napsáním *Pojednání o lidské přirozenosti*. I pokud by už nic jiného nenapsal, jeho filosofická práce by byla odvedena a sláva zajištěna. Ostatní Humovy spisy bývají v důsledku této interpretace upozadovány a považovány za méně důležité. Podle druhé interpretační linie Hume zahájil svou myšlenkovou dráhu jako filosof, avšak byl zklamán malým úspěchem *Pojednání*. Rozhodl se proto změnit nejen svůj styl psaní, ale i témata, jimiž se zabýval – nejprve začal psát eseje a poté pokračoval sepsáním šestisvazkové *The History of England*. Tato interpretace předpokládá, že Humovou prioritní snahou bylo získat slávu a zbohatnout.¹⁹

Ačkoli Harris odmítá obě verze popisu Humova intelektuálního vývoje, za nejvíce nebezpečný pro seriózní bádání považuje hluboce zakořeněný a stále přetrvávající konsensus týkající se privilegovaného postavení *Pojednání*. Přílišné zdůrazňování významu jednoho spisu totiž podle Harrise neumožňuje docenění

17 Tamtéž, s. 2–3.

18 Tamtéž, s. 4.

19 Tamtéž, s. 1–2.

Humových pozdějších děl ani jeho obecného záměru.²⁰ Harris tvrdí, že v Humově myšlení není možné objevit nějakou zásadní jednotu. Pokud by měl Humův filosofický program své základy v *Pojednání*, pak by nebylo možné vysvětlit, jak mohl ve svých pozdějších spisech skotský osvícenec uvést nové myšlenky. Podle Harrise to také nemožňuje vysvětlit, jak mohl Hume v průběhu života pozměnit či zcela změnit své myšlenky.²¹

V Harrisově pojetí nebyl Hume systematickým filosofem prosazujícím jednotnou metodu nebo filosofický směr. Nebyl však ani hnán pouze touhou po slávě a majetku. Harris navrhuje hledat jednotící kritérium v osobě autora – především ve stylu jeho psaní a tématech, jimiž se zabýval. Hume byl podle jeho názoru vzdělanec (či intelektuálem) osmnáctého století, což znamená, že se zabýval různými tématy, ať již soudobými nebo minulými, a své myšlenky vyjadřoval populární formou esejí. Filosofie byla tehdy totiž vnímána jako intelektuální psaní o nejrůznějších tématech. Z tohoto úhlu pohledu podle Harrise vyplývá, že neexistuje žádný propastný rozdíl mezi mladým Humem, který napsal *Pojednání*, a Humem, který psal eseje a *Dějiny Anglie*.

Své pojetí se Harris snaží podložit mnoha argumenty, z nichž některé jsou ovšem na první pohled nepřesvědčivé. Harris tvrdí, že Hume není systematickým myslitelem a že sám opustil svůj původní záměr zabývat se vědou o člověku, jež proklamoval v úvodu k *Pojednání* – především tím, že začal psát eseje. Humova nespokojenost s vlastní prvotinou je obecně známým faktem. Nešlo však o to, že by odmítl v tomto díle formulované myšlenky, nespokojen byl spíše se stylem svého psaní. Změna formátu byla proto přirozeným důsledkem této nespokojenosti. Sám Hume se k tomu vyjádřil roku 1742 v esejí „Of Essay-Writing“, kde sice předznamenal svůj záměr psát eseje, kde však zároveň nic nenasvědčuje tomu, že by se chtěl vzdát svého filosofického programu.²²

Dalším Harrisovým argumentem, který užívá při své interpretaci Huma jako vzdělance 18. století, je snaha skotského osvícence o nezávislost – při své intelektuální činnosti nechtěl být zavázán vydavateli, novinám ani patronům. Harris dodává, že chtěl být osvobozen i od podmínek, které si kladou jednotlivá povolání, a proto nechtěl být o nic více profesorem filosofie než právníkem. Hume měl totiž podle Harrise zájem o tak rozličná témata, ke kterým chtěl ve svém bádání přistupovat svobodně, že to bylo neslučitelné s povinnostmi profesora na univerzitě osmnáctého století. Pro toto Harrisovo tvrzení však neexistuje dostatek dokladů. Jak je známo, Hume se dvakrát pokoušel získat místo na univerzitě – nejprve v Edinburghu roku 1745 a o šest let později pak v Glasgow. Víme také, že po prvním

20 Tamtéž, s. 8–12.

21 Tamtéž, s. 12.

22 Hume, D., *Of Essay-Writing*. In: týž, *Essays, Moral, Political, and Literary*. Revised Edition. Ed. E. F. Miller. Indianapolis, Liberty Classics 1987, s. 533–537.

neúspěšném pokusu o získání profesury napsal otevřený dopis, ve kterém reagoval na pamflet, v němž byl obviněn z morálního relativismu, skepticismu a ateismu.²³

Harris se domnívá, že nejpřesvědčivějším argumentem potvrzujícím jeho výklad Humova díla je fakt, že to byl sám Hume, kdo odmítl svůj filosofický program. Toto své přesvědčení staví Harris na *Oznámení* k první a druhé knize *Pojednání*. Podle tohoto *Oznámení* si totiž Hume při psaní *Pojednání* rozvrhl svůj filosofický program, který však podle Harrise očividně nedodržel. V *Oznámení* skutečně nalezneme zmínku, že po vydání prvních dvou knih bude následovat ještě pojednání o morálce, politice a kritice.²⁴ Harris ve své knize zmiňuje také údajně naplánovaný čtvrtý a pátý díl *Pojednání*, k jejichž vydání ovšem nikdy nedošlo, a domnívá se tudíž, že Hume svůj původní ucelený program opustil. Tato zmínka v *Oznámení* však – jak se domníváme – nepředstavuje dostatečnou podporu Harrisova tvrzení. Co naopak víme, je to, že politická témata obsahuje už třetí díl *Pojednání*, stejně jako později vydaná přepracovaná verze třetí knihy *Pojednání*, která vyšla pod názvem *Enquiry Concerning the Principles of Morals*.²⁵

S Harrisem se dá zcela souhlasit, pokud jde o jeho upozornění na nezbytnost opatrnosti v přístupu k dílu Davida Huma, jež nutně vyplývá z jeho velké oblíbenosti napříč akademickou filosofií. Hume se snažil pokrýt obrovské množství témat a postavit filosofii na zcela nových základech. Nemíjí tedy překvapivé, že byl přiřazován k různým, občas i protichůdným, filosofickým školám, náboženským vyznáním či politickým směrům. Podle L. A. Selby-Biggeho to bylo způsobeno nejen komplexností Humových myšlenek, ale i jeho občas nejasným vyjadřováním.²⁶

Nedomnívám se však – spolu s Harrisem –, že by některá z těchto interpretací byla převažující v současném humovském bádání. Naopak, všechny byly překonány velmi záhy po svém vzniku, a to díky přelomovému článku Normana Kempa Smithe z roku 1905. Kemp Smith ve svém článku označuje Humův program jako naturalismus. Hume byl podle něj filosof, který založil novou vědu o člověku, a to výhradně pomocí empirické metody. Považuje to za natolik moderní přístup, že se domnívá, že skotský myslitel nemohl být svými současníky pochopen a opravdového docenění se mu dostalo až ke konci devatenáctého století. Kemp Smith v souvislosti s Humeem zmiňuje revoluci v humanitních vědách způsobenou zdůrazněním priority vášní nad rozumem při motivaci lidského jednání. Rozum je podle

23 Mossner, E. C., *The Life of David Hume*, c.d., s. 154.

24 Hume, D., *Pojednání o lidské přirozenosti. Kniha 1. Rozum*, c.d., s. 59.

25 Hume, D., *An Enquiry Concerning the Principles of Morals. A Critical Edition*. Ed. T. L. Beauchamp. Oxford, Clarendon Press 2006.

26 Selby-Bigge, L. A., Editor's Introduction. In: Hume, D., *Enquiries Concerning Human Understanding and Concerning the Principles of Morals*. With Introduction and Analytical Index by L. A. Selby-Bigge. Third Edition with Text Revised and Notes by P. H. Nidditch. Oxford, Oxford University Press 1975, s. vii.

Huma podřízen vášním nejen v otázkách morálních – jak je tomu již u Hutchesona –, ale ve všech oblastech lidského zkoumání a poznání. Revoluce spočívá v odmítnutí klasické platónsko-descartovské představy o prioritě rozumového poznání *a priori*.²⁷ Skepticismus – patrný na prvních stranách *Pojednání* – je tak pouze východiskem Humova filosofického programu. Jeho hlavním záměrem bylo založit novou vědu o člověku, která by veškeré své závěry postavila na pozorování a experimentech. Naturalistická interpretace ukazuje Huma jako systematického filosofa a do svého výkladu zahrnuje všechny jeho spisy. Humova díla v jejím rámci nespojuje pouze osoba autora a styl psaní, ale i konkrétní a systematický filosofický program. Harrisova obava se tedy zdá být neopodstatněná. I v případě, že budeme považovat *Pojednání* za jedno z Humových filosoficky nejdůležitějších děl, nemusí to nutně znamenat, že bychom opomíjeli Humovy pozdější spisy. Naopak, jak ukazuje naturalistická interpretace, je možné vidět jeho dílo jako pokus o zavedení nové vědy o člověku, která je založena na metodologii přírodních věd, a jako taková sjednocuje Humovo myšlení.

Přes některé výhrady k celkovému hodnocení Humova díla se domníváme, že se Harrisovi bezpochyby podařilo napsat velmi užitečnou knihu, jež je přínosem pro všechny akademiky a studenty zabývající se Humovým dílem. Harris věnoval stejnou pozornost všem Humovým vydaným spisům. Dokázal je nejen zasadit do dobového kontextu, ale identifikoval i Humovy zdroje v pracích jiných filosofů. Zároveň se mu podařilo zohlednit současnou literaturu související s probíranými tématy. To vše navíc čtenáři zprostředkoval čtivým a srozumitelných stylem. Nezbyvá tedy než s trochou opatrnosti doporučit Harrisovu knihu každému, kdo se zajímá o myšlení Davida Huma.

Adéla Rádková

27 Kemp Smith, N., *The Naturalism of Hume I*; *Mind*, 14, 1905, Nos. 54; 55, s. 149–173; 335–347.